

Strategic analysis of olive processing industries development in rijab district of dalahu county

Maryam Hemati¹, Zahra Athari^{2*}, Lida Sharafi³

¹ M.Sc. of Rural Development, Department of Agricultural Extension & Education, Campus of Agriculture & Natural Resources, Razi University, Kermanshah, Iran

² Assistant Professor, Department of Agricultural Extension & Education, Campus of Agriculture & Natural Resources, Razi University, Kermanshah, Iran, Email: z.athari@gmail.com

³ Post.Doc Researcher of Agricultural Development, Department of Agricultural Extension & Education, Campus of Agriculture & Natural Resources, Razi University, Kermanshah, Iran

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Full Paper	The processing of agricultural products is very important for any country. Olive processing can contribute to improving the agricultural economy. The olive cultivation area in Rijab District is 591 hectares, with an annual production of 2,000 tons; however, these industries have not developed significantly in the region. The goal of this research was to conduct a strategic analysis of the development of olive processing industries in Rijab District using SWOT analysis. The study population included all olive growers in the Rijab region of Dalahu Township (N=370), of whom 15 were interviewed. To obtain rich information, interviews were also conducted with 7 experts from the Agricultural Jihad. The data collection tools used in this research were semi-structured interviews and questionnaires. Based on the results, four broad categories were identified for strengths, the most important of which was "the suitable environmental and geographical conditions of the region for the development of olives and their products." In contrast, three weaknesses were identified, the most significant of which was "transportation problems in the study area." Opportunities for the development of olive processing workshops include three categories, the most important of which is "supportive policies for the agricultural sector." Threats consist of four categories, the most significant of which is "weak legislation and policymaking." Considering the findings of internal and external factors, the strategies employed were of an aggressive type. The most important of these strategies includes "adopting measures and policies to support the agricultural sector in the study area according to its suitable geographical conditions."
Article history: Received: 09.02.2025 Revised: 10.05.2025 Accepted: 26.07.2025	
Keywords: SWOT analysis Processing industries Kermanshah Strategic Analysis	

Cite this article: Hemati, M., Athari, Z., Sharafi, L. 2025. Strategic analysis of olive processing industries development in rijab district of dalahu county. *Journal of Studies in Entrepreneurship and Sustainable Agricultural Development*, 12 (2), 1-20.

DOI: [10.22069/jead.2025.23304.1884](https://doi.org/10.22069/jead.2025.23304.1884) © The Author(s).

Publisher: Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources

تحلیل راهبردی توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه ریجاب شهرستان دالاهو

مریم همتی^۱، زهرا اطهری^{۲*}، لیدا شرفی^۳

^۱ کارشناس ارشد توسعه روستایی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، پردیس کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

^۲ استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، پردیس کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران، رایانامه: z.athari@gmail.com

^۳ پژوهشگر پسادکتری توسعه کشاورزی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، پردیس کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله:	فرآوری محصولات کشاورزی برای هر کشوری اهمیت بسیاری دارد. در این راستا، فرآوری
مقاله کامل علمی - پژوهشی	زیتون باتوجه به تنوع محصولات حاصل از آن، می‌تواند به ارتقاء ارزش افزوده محصولات، توسعه بازار، ایجاد اشتغال و بهبود اقتصاد کشاورزی کمک کند. با وجود این‌که در منطقه ریجاب شهرستان دالاهو سطح زیرکشت زیتون ۵۹۱ هکتار و تولید سالانه ۲۰۰۰ تن می‌باشد، صنایع فرآوری توسعه چندانی نداشته است. لذا هدف اصلی این پژوهش، تحلیل راهبردی توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه ریجاب با استفاده از تحلیل SWOT بود. جامعه مورد مطالعه شامل تمامی زیتون‌کاران منطقه ریجاب بودند (N=۳۷۰) که با ۱۵ نفر از آن‌ها مصاحبه به عمل آمد. همچنین، با هفت نفر از کارشناسان خبره جهاد کشاورزی نیز مصاحبه‌هایی انجام شد. ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش مصاحبه نیمه ساختاریافته و پرسشنامه بوده است. بر اساس نتایج، چهار طبقه گسترده برای نقاط قوت شناسایی شدند که مهم‌ترین آن "شرایط محیطی و جغرافیایی مناسب منطقه جهت توسعه زیتون و فرآورده‌های آن" بود. در مقابل سه نقطه ضعف شناسایی شد که مهم‌ترین آن "مشکلات حمل و نقل در منطقه مورد مطالعه" بود. فرصت‌های توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون شامل سه طبقه که مهم‌ترین آن "سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی" می‌باشد. تهدیدها شامل چهار طبقه که مهم‌ترین آن "ضعف قانونگذاری و سیاستگذاری" است. با توجه به یافته‌های عوامل داخلی و خارجی، راهبردهای مورد استفاده از نوع تهاجمی به دست آمد. از مهم‌ترین این راهبردها می‌توان به "اتخاذ تدابیر و سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی در منطقه مورد مطالعه با توجه به شرایط جغرافیایی مناسب آن" (نمره کل: ۱/۲۴۸) اشاره نمود.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۱	
تاریخ ویرایش: ۱۴۰۴/۰۲/۲۰	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۰۴	
واژه‌های کلیدی:	
تکنیک SWOT	
صنایع تبدیلی و تکمیلی	
کرمانشاه	
تحلیل راهبردی	

استاد: همتی، مریم؛ اطهری، زهرا؛ شرفی، لیدا. (۱۴۰۴). تحلیل راهبردی توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه ریجاب شهرستان دالاهو. مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی، ۱۲ (۲)، ۲۰-۱.

DOI: [10.22069/jead.2025.23304.1884](https://doi.org/10.22069/jead.2025.23304.1884)

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

مقدمه

توسعه کشاورزی به عنوان محور اصلی توسعه کشور از جایگاه خاصی برخوردار است (ناصری و همکاران، ۱۳۹۸). یکی از راهکارهای توسعه این بخش، گسترش صنایع تبدیلی و تکمیلی است که به عنوان عامل مهمی در افزایش درآمد و بهبود اوضاع اقتصادی مردم روستا به شمار می‌آید (زاهدیان تجنکی و همکاران، ۱۴۰۳؛ Edupuganti and Kumuda, 2021). صنایع تبدیلی و تکمیلی به دلیل به کارگیری محصولات کشاورزی به عنوان مواد اولیه می‌تواند عاملی برای استفاده بهتر از این محصولات تلقی گردند. بدون تردید، ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی یکی از سودمندترین ارتباطات بین دو بخش صنعت و کشاورزی است (شکوهی و همکاران، ۱۴۰۰).

با این وجود، صنایع تبدیلی و تکمیلی به رغم اهمیت آن، هنوز آن گونه که شایسته بخش کشاورزی و اقتصاد ملی است، مورد حمایت قرار نگرفته است. به طوری که نگاهی به وضعیت کنونی کشاورزی در عرصه جهانی گویای این مسئله است که تقریباً یک چهارم محصولات کشاورزی به دلیل کمبود صنایع تبدیلی و تکمیلی هدر می‌رود (محمدی یگانه و کرمشاهی، ۱۳۹۸). در کشورهای توسعه یافته حدود ۷۰ تا ۸۰ درصد تولیدات کشاورزی فرآوری می‌شوند. در حالی که این رقم در ایران به زیر ۱۰ درصد می‌رسد (خدایی استیاری و همکاران، ۱۳۹۷). ضایعات محصولات کشاورزی در ایران حدود ۲۵ الی ۳۰ درصد برآورد می‌شود که ارزش اقتصادی آن معادل ۵ میلیارد دلار می‌باشد. این میزان ضایعات در صورت کنترل، می‌تواند غذای ۲۰ میلیون نفر را تأمین نماید. در حالی که ۲۵ الی ۳۰ درصد از جمعیت کل کشور از نظر میزان مصرف انرژی، پروتئین و ویتامین‌ها آسیب‌پذیر هستند و از بیماری‌ها و عوارض ناشی از سوء تغذیه رنج می‌برند (همان).

یکی از مناطق ویژه در استان کرمانشاه که می‌تواند از نظر صنایع تبدیلی و تکمیلی توسعه یابد، منطقه ریجاب در شهرستان دالاهو می‌باشد. این منطقه نیز مانند اکثر مناطق استان از توسعه نیافتگی صنایع تبدیلی و تکمیلی رنج می‌برد. به همین دلیل بخش عمده‌ای از محصولات کشاورزی اتلاف و یا با قیمت‌های بسیار نازل در اختیار واسطه‌ها و دلالان قرار می‌گیرد. این منطقه دارای پتانسیل‌های قوی در زمینه زیتون می‌باشد. به طوری که میزان سطح زیرکشت زیتون در منطقه ریجاب ۵۹۱ هکتار می‌باشد که یکی از قطب‌های مهم کاشت زیتون در استان کرمانشاه به شمار می‌رود. بر اساس آمار سازمان جهاد کشاورزی دالاهو (۱۴۰۲)، این شهرستان با تولید سالانه ۲۰۰۰ تن زیتون، رتبه نخست تولید زیتون در استان کرمانشاه را دارد. از این مقدار برداشت، بالغ بر ۲۰ درصد آن فرآوری شده و مابقی نیز خام فروشی می‌گردد. اکنون چندین کارگاه کوچک فرآوری زیتون در این شهرستان مشغول فعالیت هستند اما به دلیل عدم برخورداری از زیرساخت‌های مناسب و عدم سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی در این زمینه، صنایع تبدیلی و تکمیلی، توسعه لازم را نداشته است. بر اساس مصاحبه‌های صورت گرفته با کارشناسان حوزه کشاورزی در این منطقه، در صورت ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی توسعه یافته در این منطقه، می‌توان انتظار افزایش درآمدی بالغ بر ۱۰ میلیارد تومان داشت. همچنین ایجاد این صنایع باعث اشتغال حدود ۵۰۰ نفر در منطقه خواهد شد که عملاً در حال حاضر محقق نشده است. لذا هدف اصلی پژوهش حاضر، تحلیل راهبردی توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه ریجاب شهرستان دالاهو می‌باشد. به منظور دستیابی به هدف کلی، اهداف اختصاصی زیر مورد بررسی قرار می‌گیرد:

- ۱- شناسایی نقاط قوت و ضعف توسعه کارگاه‌های فراوری زیتون در منطقه ریجاب
- ۲- شناسایی نقاط فرصت و تهدید توسعه کارگاه‌های فراوری زیتون در منطقه ریجاب
- ۳- استخراج راهبردهای توسعه کارگاه‌های فراوری زیتون در منطقه ریجاب
- ۴- اولویت‌بندی راهبردهای توسعه کارگاه‌های فراوری زیتون در منطقه ریجاب

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

صنایع تبدیلی تکمیلی کشاورزی به عنوان یک عنصر از بخش تولیدی شناخته می‌شود که در آن عملیات فراوری مواد اولیه کشاورزی صورت می‌گیرد (Paremoer, 2018). به دلیل خصوصیات فاسد شدنی و حجم محصولات کشاورزی، بسیاری از کارخانه‌ها و بنگاه‌های تولید محصولات کشاورزی در مقیاس کوچک تمایل دارند که در نزدیکی منابع مواد اولیه واقع شوند، در نتیجه تأثیرات اقتصادی و اجتماعی فوری آن‌ها در مناطق روستایی اعمال می‌شود (Mitullah et al., 2017).

بسیاری از محصولات کشاورزی دارای زمان تولید و مصرف متفاوتی می‌باشند. تولید یا برداشت آن‌ها معمولاً در یک زمان کوتاه ولی مصرف آن در زمان طولانی‌تری صورت می‌گیرد. لذا کارگاه‌های فراوری می‌تواند نقش مؤثری در کاهش ضایعات و بازگرداندن ارزش افزوده محصولات کشاورزی به جامعه محلی داشته و زمینه‌ساز کاهش فقر و توسعه کشاورزی شود. در ادامه به برخی از پژوهش‌های انجام شده در زمینه توسعه کارگاه‌های فراوری محصولات کشاورزی اشاره می‌گردد.

ماهرو بختیاری و همکاران (۱۴۰۰) در تحقیقی نشان دادند که عوامل قانونی - حمایتی، عوامل فنی - زیرساختی، عوامل فردی - انگیزشی، عوامل اجتماعی و

عوامل اقتصادی تأثیر زیادی بر توسعه کارگاه‌های فراوری محصولات باغی در شهرستان دورود داشته و توجه به آن‌ها می‌تواند زمینه‌ساز توسعه این کارگاه‌ها باشد. عسکری و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی به بررسی موانع بکارگیری و توسعه مکانیزاسیون در باغ‌های زیتون شهرستان رودبار پرداختند. یافته‌های تحقیق حاکی از چشم انداز نامناسب شرایط مکانیزاسیون به ویژه از منظر ویژگی‌های فنی و اقتصادی می‌باشد. یافته‌ها نشان داد ۶ مؤلفه شامل عوامل آموزشی - ترویجی، سرمایه انسانی، نظام بهره - برداری، اقتصادی، اجتماعی و فنی از جمله عوامل تأثیرگذار بر مکانیزاسیون کشاورزی باغ‌های زیتون رودبار هستند.

مطالعه سلیمانی تکلیمی و همکاران (۱۳۹۸) در رابطه با برنامه‌ریزی راهبردی توسعه زنجیره عرضه زیتون در شهرستان رودبار نشان داد که "شهرت زیتون شهرستان رودبار"، به عنوان نقطه قوت، "عدم شناخت ظرفیت بازارهای بین‌المللی توسط تولیدکنندگان زیتون" به عنوان نقطه ضعف، "امکان ورود آفات از مرزها به استان" به عنوان تهدید و "امکان افزایش ارزش محصول زیتون از طریق بهبود روش کاشت، داشت و پس از برداشت" به عنوان فرصت دارای بالاترین اولویت هستند. بر این اساس راهبرد رقابتی به عنوان راهبرد مناسب توسعه زنجیره زیتون ارائه شده است.

حسن‌بگی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی به مسأله‌شناسی صنایع غذایی تبدیلی روستایی شهرستان کبودرآهنگ پرداختند. بر پایه تحلیل داده‌ها مشکلات مالی و اعتباری، مشکل در قوانین و مقررات، مشکل دولتی - سازمانی، مشکل بازار و بازاریابی، مشکل دلالان و رقبای غیرمجاز، مشکل در آموزش، مشکل انسانی - مدیریتی و مشکلات طبیعی، مسائل اصلی صنایع تبدیلی روستایی بودند. مرادی قزلی و همکاران

(۱۳۹۴) در پژوهشی به تحلیل کیفی چالش‌های فرآوری صنایع تبدیلی انواع میوه در استان کرمانشاه پرداختند. چالش‌های فرآوری صنایع تبدیلی انواع میوه در استان کرمانشاه در ۸ طبقه تنگناهای مرتبط با بازار، نیروی کار، مسائل مدیریتی، پیامدهای هدفمندی یارانه‌ها و تحریم‌های اقتصادی، انسجام نداشتن سازمان‌های متولی صنایع کشاورزی، و نداشتن برنامه‌ریزی راهبردی جای گرفتند. بزرگمهر و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی که راهبردهای توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی باغی استان خراسان شمالی با استفاده از رویکرد تحلیل عوامل استراتژیک (SWOT) را مورد بررسی قرار دادند به این نتیجه رسیدند که وجود مواد خام اولیه باغی بیش از ظرفیت صنایع تبدیلی و تکمیلی استان به عنوان مهم‌ترین عامل قوت در شکل‌گیری و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی باغی استان است. عدم برخورداری اکثر صنایع باغی استان از واحدهای تحقیق و توسعه به عنوان مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر عدم شکل‌گیری و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی باغی استان تشخیص داده شد. امکان جذب سرمایه‌گذاری خارجی در صنایع باغی استان به عنوان مهم‌ترین فرصت و بی‌ثباتی در برنامه‌ریزی تولیدی محصولات باغی از سوی کشاورزان استان به عنوان مهم‌ترین تهدید در شکل‌گیری و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی باغی استان خراسان شمالی است.

Vasilchenko (2021) در پژوهشی نشان داد که حمایت نوآورانه از صنایع تبدیلی و تکمیلی نسبت به فرآیند گسترش صنایع از اولویت بیشتری برخوردار است. همچنین مشخص گردید که منابع حمایتی نوآورانه دولتی از مهم‌ترین منابع برای توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی خواهد بود. Edupuganti and Kumuda (2021) در پژوهشی تحت عنوان تحلیل اقتصادی صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در کارخانه‌های برنج در منطقه کوپال کارناتاکا نشان دادند

که صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در این منطقه باعث ایجاد اشتغال پایدار و درآمدزایی می‌شود و بالتبع آن سبب توسعه صنعتی و پرورش مهارت‌های کارآفرینی می‌گردد. با این حال، مشارکت پایین زنان، مشکلات سرمایه، مشکلات زیربنایی و کیفیت مواد خام از مسائل و مشکلاتی است که این صنایع در منطقه با آن مواجه هستند. در همین رابطه، Kalwar et al. (2019) در پژوهشی تحت عنوان استراتژی‌های برنامه‌ریزی ملی برای توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در پاکستان نشان دادند که نبود سیاست‌های برنامه‌ریزی برای صنایع کوچک و متوسط کشاورزی، اتکای مالی به دولت مرکزی و اتکاء به کمک‌های خارجی، خدمات زیربنایی کشاورزی ضعیف و جنگ فرامرزی، تهدیداتی بودند که در اجرای طرح‌های توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی را با مشکل مواجه کرده‌اند.

بررسی‌های به عمل آمده از گزارشات نتایج تحقیقات و مطالعات متعدد نشان از آن دارد که صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی در جلوگیری از ضایعات محصولات کشاورزی، ایجاد ارزش افزوده، افزایش سطح درآمد روستاییان، افزایش سهم اشتغال صنعتی در مناطق روستایی و نیز به عنوان جزئی از فرآیند توسعه روستایی ایفای نقش می‌کند. با وجود این، موضوع صنایع تبدیلی و تکمیلی علی‌رغم اهمیت آن، در ایران هنوز آن‌گونه که شایسته بخش کشاورزی و اقتصاد ملی است، مورد حمایت و هدایت قرار نگرفته است. حال با توجه به اهمیت فراوان صنایع تبدیلی و تکمیلی، شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای این صنایع جهت گسترش و توسعه آن امری ضروری و حائز اهمیت می‌باشد. مسیر توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه ریجاب نیز همواره با مسائل و چالش‌های مختلفی همراه می‌باشد که باید در جهت رفع و بهبود

این مسائل، راهبردهای مناسبی ارائه نمود. لذا، پژوهش حاضر با بهره‌گیری از تکنیک SWOT به تحلیل راهبردی توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه ریجاب پرداخت.

مواد و روش‌ها

مطالعه حاضر با استفاده از مدل تحلیلی SWOT انجام شد. این تحلیل در دو مرحله صورت گرفت. ابتدا با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، گویه‌های مربوط به نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون استخراج گردید. به عبارتی، به شیوه مطالعات کیفی، عوامل چهارگانه شناسایی شدند. در مرحله دوم، وزن‌دهی و اولویت‌بندی هر یک از عوامل چهارگانه نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید انجام شد. در نهایت نوع راهبرد انتخاب شده برای توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه مشخص گردید.

جامعه تحقیق شامل تمامی زیتون‌کاران منطقه ریجاب شهرستان دالاهو بودند که بر اساس آمار سازمان جهاد کشاورزی در سال ۱۴۰۲، تعداد ۳۷۰ نفر ارزیابی شدند که با ۱۵ نفر از زیتون‌کاران مصاحبه به عمل آمد. روش نمونه‌گیری مورد استفاده در این تحقیق، هدفمند از نوع بارز^۱ بود. هدف محقق انتخاب نمونه‌هایی بود که اطلاعات زیادی در مورد موضوع تحقیق داشته باشند. نمونه‌گیری تا رسیدن به اشباع داده^۲ ادامه یافت. چراکه در مطالعات کیفی، از اشباع داده‌ها برای تعیین حجم نمونه استفاده می‌شود. به عبارت دیگر، اشباع رایج‌ترین اصل برای ارزیابی تعداد نمونه‌های هدفمند است (Morse, 2015). وقتی داده‌ها شروع به تکرار می‌کنند، نشان دهنده این است محقق به حجم نمونه کافی رسیده است. رسیدن به

اشباع به یک جزء حیاتی از تحقیقات کیفی تبدیل شده که به قوی و معتبر شدن جمع‌آوری داده‌ها کمک می‌کند (O'Reilly and Parker, 2013). بنابراین همان‌طور که عنوان شد اشباع داده یک اصل در تحقیقات کیفی محسوب می‌شود که دست‌خوش تعداد افراد جامعه نمی‌باشد. از این رو، در این مطالعه، اشباع داده‌ها با ۱۵ نفر حاصل شد. همچنین با ۷ نفر از کارشناسان جهاد کشاورزی شهرستان دالاهو که با کشت زیتون و مسائل و مشکلات زیتون‌کاران آشنا بودند، نیز مصاحبه انجام شد.

اطلاعات مورد نیاز تحقیق حاضر در دو مرحله جمع‌آوری شد. در ابتدا، به منظور شناسایی و استخراج نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه ریجاب از مصاحبه عمیق انفرادی استفاده شد. بدین صورت که طی جلسات متعدد با زیتون‌کاران و کارشناسان، مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمندی صورت گرفت. این جلسات متعدد در مجموع حدود ۱۱ ساعت و ۴۰ دقیقه به طول انجامید. تجزیه و تحلیل این بخش از داده‌ها با استفاده از تحلیل محتوای عرفی^۳ انجام شد.

پس از اتمام مصاحبه‌ها و شناسایی عوامل چهارگانه سوات در مرحله اول، این عوامل در قالب پرسشنامه‌ای بدین صورت زیتون‌کارانی انتخاب شدند که حداقل ۵ سال سابقه کشت زیتون داشته و افراد شناخته شده‌ای در منطقه بودند.

با طیف ۵-۱ تنظیم شد و از زیتون‌کاران و کارشناسان خبره خواسته شد نسبت به وزن و اهمیت هر یک از این زیرمعیارها، اقدام کنند. پرسشنامه تنظیم شده شامل زیر معیارهای نقاط قوت (۴ طبقه)، نقاط ضعف (۳ طبقه)، فرصت‌ها (۳ طبقه) و تهدیدها (۴ طبقه) بود، به‌طوری‌که در مجموع ۹۰ شاخص استخراج شد. در نهایت ۱۰ نفر از زیتون‌کاران و

¹ Typical Case Sampling

² Data saturation

³ Content analysis

افزایش اعتمادپذیری از تکنیک‌های مثلث‌سازی دیدگاه ذینفعان مختلف (زیتون‌کاران منطقه ریجاب و کارشناسان جهاد کشاورزی شهرستان دالاهو) بهره گرفته شد. همین‌طور به منظور افزایش انتقال‌پذیری یافته‌ها، راهبرد مثلث‌سازی محیطی (انجام مصاحبه در مکان و زمان‌های متفاوت)، به کار گرفته شد. اطمینان بخشی داده‌ها از طریق ارائه کلیه اسناد، یادداشت‌ها و مصاحبه‌های ضبط شده و در نهایت تأییدپذیری با ارائه مشروح و دقیق از فرآیند گردآوری و تحلیل داده‌ها، انجام شد.

یافته‌ها

الف) شناسایی و تشکیل طبقات گسترده بر اساس SWOT: به منظور استخراج مفاهیم اولیه، ابتدا با استفاده از تحلیل محتوا و کدگذاری باز، متن مصاحبه‌ها بازخوانی و مطالب کلیدی آن در قالب مفاهیم اولیه به دست آمد. ماحصل این مرحله، استخراج ۹۰ کد بود به طوری که ۲۹ نقطه قوت، ۱۹ نقطه ضعف، ۲۰ نقطه فرصت و ۲۲ نقطه تهدید برای توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون به دست آمد. سپس با بهره‌گیری از کدگذاری محوری، مفاهیم حاصل از کدگذاری باز در داخل طبقات گسترده دسته‌بندی شدند (جداول ۱ تا ۴).

کارشناسان، پرسشنامه را تکمیل و وزن هر یک از زیرمعیارها را مشخص کردند (مرحله دوم SWOT). سپس وزن نسبی هر کدام از عوامل محاسبه گردید. آنگاه در مرحله بعد، امتیاز ۴ برای نقاط قوت بالا و ۳ برای قوت معمولی لحاظ گردید. برای ضعف نیز امتیاز ۲ برای ضعف کم و ۱ برای ضعف اساسی داده شد. امتیاز نهایی برای هر عامل (قوت یا ضعف) بر مبنای ضرب وزن اهمیت نسبی در میانگین رتبه محاسبه گردید. چنانچه جمع کل امتیازات نهایی در این ماتریس بیش از ۲/۵۰ باشد، بدین معنی است که قوت‌های پیش‌رو بر ضعف‌ها غلبه داشته است و اگر امتیاز کمتر از ۲/۵۰ باشد، نشان‌دهنده غلبه ضعف‌ها بر قوت‌ها است. برای تهدید و فرصت، نیز همین روند انجام شد با این تفاوت که برای فرصت‌ها امتیاز ۴ برای فرصت‌های استثنایی و ۳ برای فرصت‌های معمولی و در تهدیدها، امتیاز ۱ برای تهدید جدی و امتیاز ۲ برای تهدید کم در نظر گرفته شد. سپس، راهبردهای توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در ریجاب استخراج گردید. در نهایت با استفاده از ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی (QSPM)، مناسب‌ترین راهبردها جهت توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه ریجاب انتخاب شد.

در این پژوهش، روایی و پایایی با استفاده از معیارهای اعتبارسنجی لینکلن و گوبا^۱ شامل اعتمادپذیری^۲، انتقال‌پذیری^۳، قابلیت اطمینان^۴ و تأییدپذیری^۵ انجام شد (Shenton, 2004). جهت

¹ Lincoln & Guba

² Trustworthy

³ Transformability

⁴ Dependability

⁵ Confirmability

جدول ۱- طبقات گسترده حاصل از کدگذاری باز و محوری برای نقاط قوت توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون

	خرده طبقات (کدگذاری باز)	طبقات گسترده (کدگذاری محوری)
S1	وجود درختان زیتون در حیاط منزل اکثر روستاهای منطقه	شرایط محیطی و جغرافیایی مناسب منطقه جهت توسعه زیتون و فرآورده-های آن
	شرایط مساعد آب‌وهوایی برای تولید و کشت زیتون	
	پُر فروش بودن زیتون به دلیل وجود زیارتگاه‌های مختلف در منطقه	
	تولید زیتون مرغوب و سالم توسط زیتون‌کاران منطقه	
	تنوع محصولات فرآوری زیتون	
	معروف بودن محصولات باغی به میوه‌های بهشتی ریجاب	
S2	سود بالای زیتون در منطقه	ارزش افزوده بالای زیتون نسبت به سایر محصولات باغی منطقه
	کاربرد زیتون در داروهای گیاهی	
	کاربرد فراوان زیتون در مواد روغنی و کنسروی	
	ارزش افزوده بالای محصولات فرآوری شده زیتون مانند روغن زیتون	
	کمبود ضایعات محصول زیتون	
	توسعه برندهای محلی	
	برند بودن زیتون منطقه	
	فروش خوب ارقام مختلف زیتون در منطقه	
	نیاز به حداقل امکانات و منابع جهت تولید زیتون	
S3	استفاده از زیتون در برنامه غذایی مردم منطقه و شهرستان‌های همجوار و استان کرمانشاه	توان اشتغال‌زایی
	اشتغال‌زایی زنان روستایی منطقه	
	وجود دانش آموختگان کشاورزی جویای کار در منطقه	
	فعالیت اکثر باغداران در زمینه کشت زیتون به عنوان شغل اصلی	
S4	وجود نیروی بیکار فراوان در روستاهای منطقه	سطح بالای دانش و سرمایه اجتماعی زیتون‌کاران
	آگاهی زیتون‌کاران از ارقام مختلف زیتون و نوع کشت	
	بالا بودن آگاهی و تجربه زیاد افراد زیتون‌کار و باغدار منطقه در کشت زیتون و فرآوری و بسته‌بندی	
	مسئولیت‌پذیری زیتون‌کاران در قبال حفظ و احیاء درختان زیتون	
	استفاده از نیروی خانوادگی در جهت هزینه کمتر در مرحله برداشت زیتون	
	حضور زیتون‌کاران موفق و کارآفرین در منطقه	
	افزایش تمایل زیتون‌کاران به کشاورزی پایدار	
	وجود توان بالای همکاری در میان زیتون‌کاران	
	آگاهی زیتون‌کاران از خواص زیتون و توجیه کردن مشتری جهت فروش محصولات خود	
	وجود انگیزه در زیتون‌کاران برای فعالیت‌های بازاریابی	

جدول ۲- طبقات گسترده حاصل از کدگذاری باز و محوری برای نقاط ضعف توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون

کد	طبقات گسترده (کدگذاری محوری)	خرده طبقات (کدگذاری باز)
W1	مشکلات مدیریتی زیتون‌کاران	نداشتن مهارت‌های مدیریتی در میان زیتون‌کاران
		بی‌ثباتی در برنامه‌ریزی تولید رقم‌های مختلف زیتون از سوی زیتون‌کاران
		نداشتن مدیریت مؤثر و کارآمد در کارگاه
W2	نبود سرمایه و تجهیزات لازم در فرآیند تولید و فرآوری زیتون	نداشتن سرمایه کافی زیتون‌کاران جهت فرآوری زیتون
		نیاز به سرمایه، فضای وسیع و ماشین‌آلات و دستگاه‌های پیشرفته و گران قیمت برای فرآوری
		عدم ریسک‌پذیری کشاورزان جهت توسعه و فرآوری زیتون
		نیاز به نیروی کار زیاد و در نتیجه افزایش هزینه‌های کارگری
		مهاجرت جوانان به شهرهای همجوار و استان‌های مختلف به دلیل نبود کار و سرمایه
		آبیاری سنتی باغات زیتون
		خام فروشی زیتون توسط زیتون‌کاران
		مشکلات تهیه ارقام زیتون مناسب منطقه
		نبود سیستم نوین آبیاری به دلیل کمبود امکانات
		وجود آفات، بیماری‌های مختلف گیاهی در منطقه
		سختی کار نگهداری باغات
		استفاده از تجهیزات و فرآیندهای قدیمی با کارایی پایین
W3	مشکلات حمل و نقل در منطقه مورد مطالعه	نبود امکانات حمل و نقل مناسب در منطقه ریجاب
		دوری مسافت منطقه ریجاب از مرکز استان
		خرابی جاده‌های منطقه ریجاب
		بالا بودن هزینه حمل و نقل

جدول ۳- طبقات گسترده حاصل از کدگذاری باز و محوری برای نقاط فرصت توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون

کد	طبقات گسترده (کدگذاری محوری)	خرده طبقات (کدگذاری باز)
O1	سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی	داشتن بیمه کشاورزی زیتون
		افزایش جایگاه کشاورزی در منطقه
		وجود سیاست گسترش صادرات غیرنفتی
		اختصاص نهال یارانه‌ای توسط سازمان جهاد کشاورزی
		وجود بازارهای مختلف فعال مرزی و مشارکت زیتون‌کاران در فرآیند فروش
		اجرای طرح‌هایی جهت ترغیب باغداران و روستاییان منطقه به ماندن در روستا از سوی سازمان جهاد کشاورزی و سایر سازمان‌های مربوطه
		توسعه فرصت‌های شغلی در مناطق روستایی و کشاورزی توسط حمایت‌های دولتی
		زمینه صادرات زیتون در داخل و خارج کشور
O2	توسعه فناوری و سرمایه‌گذاری در منطقه مورد	ورود فناوری‌های جدید به منطقه
		حضور افراد غیربومی شهرستان‌ها و روستاهای هم‌جوار جهت خرید زیتون منطقه
		افزایش مشارکت بخش خصوصی در سرمایه‌گذاری

مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی، دوره ۱۲، شماره ۲، ۱۴۰۴

O3	مطالعه	حضور پُرننگ گردشگر در منطقه و خرید ارقام زیتون
		توسعه فعالیت‌های گردشگری
		وجود نمایشگاه‌ها و جشنواره‌های سالیانه زیتون‌کاران در کشور، استان و منطقه مورد مطالعه
		آموزش مستمر کارشناسان جهاد کشاورزی در جهت بهره‌مندی زیتون‌کاران
		مسئولیت‌پذیری و تعهد کارشناسان و دست‌اندرکاران جهاد کشاورزی نسبت به زیتون‌کاران منطقه
		تشویق زنان روستایی به مشارکت در زمینه کشت زیتون و فرآوری و فروش آن توسط اداره ترویج جهاد کشاورزی
		برگزاری کلاس‌های آموزشی-ترویجی و کارگاه‌های آموزشی برای زیتون‌کاران منطقه
O3	ترویج و آموزش اثربخش توسط سازمان جهاد کشاورزی	مشاوره و نظارت سازمان جهاد کشاورزی بر کار تولیدکنندگان زیتون
		متناسب بودن محتوای آموزشی اداره ترویج کشاورزی با نیازهای زیتون‌کاران منطقه

جدول ۴- طبقات گسترده حاصل از کدگذاری باز و محوری برای نقاط تهدید توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون

کد	طبقات گسترده (کدگذاری محوری)	خرده طبقات (کدگذاری باز)
T1	مشکلات مرتبط با بازار	عدم دسترسی به بازارهای جدید
		رانت‌بازی در بازار زیتون و ارقام آن
		حضور دلالان در زمینه فروش زیتون
		نبود وجود اتحادیه یا صنف خاص برای خرید و فروش زیتون
		خرید و فروش زیتون بی‌کیفیت به نام زیتون منطقه
		حضور رقبای قوی در عرصه زیتون در استان‌های دیگر
T2	تغییرات اقلیمی	وجود تغییرات اقلیمی در منطقه نظیر خشکسالی‌های مداوم، افزایش دما به خصوص در فصل خشکسالی و...
		سابقه کاهش تولید زیتون‌کاران به دلیل خشکسالی‌های پی در پی در چند سال متوالی
T3	مشکلات مالی و اعتباری	مشکلات مالی در جذب سرمایه‌گذاری برای توسعه و بهبود تجهیزات و فرایندها
		چالش‌های موجود در مسیر اخذ وام برای تولید و توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون
		عدم توسعه صندوق اعتبارات خرد برای حمایت از زیتون‌کاران
		عدم برخورداری زیتون‌کاران از وام‌های کم‌بهره بانک‌ها برای ایجاد و توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون و فرآوری آن
T4	ضعف قانونگذاری و سیاستگذاری	تغییر در سیاست‌های تجاری بین‌المللی
		افزایش تعرفه‌ها و مقررات تجاری
		ضعف سیاستگذاری‌های ملی در خصوص حمایت از تولیدکنندگان زیتون منطقه
		عدم خرید تضمینی زیتون از سوی دولت
		عدم جایگاه و منزلت مناسب و ویژه زیتون‌کاران در جامعه
		دخالت‌های دولت و سنگ‌اندازی جلوی پای زیتون‌کاران در امر فراوری و تسهیلات و مجوز ساخت کارگاه و...
		حمایت‌های مقطعی دولت از زیتون‌کاران
		بروکراسی اداری جهت اخذ مجوز کارگاه و
		عدم حضور زیتون‌کاران در تصمیم‌گیری‌های بخش کشاورزی
		استفاده ابزاری از زیتون‌کاران موفق توسط متولیان امر

جدول ۴ تهدیدهای پیش روی توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در ریجاب آمده است. تهدیدها در قالب ۴ طبقه هستند. این طبقات عبارتند از: مشکلات مرتبط با بازار، تغییرات اقلیمی، مشکلات مالی و اعتباری و ضعف قانونگذاری و سیاستگذاری.

ب) ارزیابی عوامل درونی (IFE): همانطور که در جدول ۵ آمده، مجموع وزن‌ها برای نقاط قوت ۱۴/۷۸۴ و برای نقاط ضعف ۱۰/۳۹۶ ارزیابی گردید. سپس وزن هر عامل بر مجموع وزن‌های نقاط قوت و ضعف تقسیم شد تا وزن نسبی هر عامل به دست آید. سپس امتیاز ۴ برای نقاط با قوت بالا و ۳ برای قوت معمولی داده شد. برای ضعف نیز امتیاز ۲ برای ضعف کم و ۱ برای ضعف اساسی داده شد و امتیاز نهایی برای هر عامل (قوت یا ضعف) بر مبنای ضرب اهمیت نسبی در رتبه محاسبه گردید. با توجه به این که جمع کل امتیازات نهایی در این ماتریس، ۲/۷۴ به دست آمد، بنابراین قوت‌ها بر ضعف‌ها غلبه دارند. با توجه به امتیازهای نهایی به دست آمده از ارزیابی عوامل درونی، هر یک از نقاط قوت و ضعف اولویت‌بندی شدند.

جدول ۱ کدگذاری محوری نقاط قوت را نشان می‌دهد. بر اساس نتایج این جدول، ۴ طبقه گسترده برای نقاط قوت توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون شامل: شرایط محیطی و جغرافیایی مناسب منطقه جهت توسعه زیتون و فرآورده‌های آن، ارزش افزوده بالای زیتون نسبت به سایر محصولات باغی منطقه، توان اشتغال‌زایی و سطح بالای دانش و سرمایه اجتماعی زیتون‌کاران شناسایی شدند.

جدول ۲ طبقات گسترده نقاط ضعف توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون را نشان می‌دهد. بر پایه یافته‌ها، ۳ طبقه نقاط ضعف شامل مواردی همچون: مشکلات مدیریتی زیتون‌کاران، نبود سرمایه و تجهیزات لازم در فرآیند تولید و فرآوری زیتون و مشکلات حمل و نقل در منطقه مورد مطالعه می‌باشند. جدول ۳، فرصت‌های توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون را نشان می‌دهد. مطابق این جدول، ۳ فرصت برای توسعه کارگاه‌های فناوری شناسایی شدند که عبارتند از: سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی، توسعه فناوری و سرمایه‌گذاری در منطقه، و ترویج و آموزش اثربخش توسط سازمان جهاد کشاورزی. در

جدول ۵- ارزیابی و اولویت‌بندی عوامل درونی (قوت‌ها و ضعف‌ها) توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون

اولویت	امتیاز نهایی	رتبه (۱-۴)**	اهمیت نسبی*	میانگین اهمیت*	قوت‌ها و ضعف‌ها
S1	۰/۵۹۲	۴	۰/۱۴۸	۳/۷۱۹	شرایط محیطی و جغرافیایی مناسب منطقه جهت توسعه زیتون و فرآورده‌های آن
S4	۰/۵۸۴	۴	۰/۱۴۶	۳/۶۹۱	سطح بالای دانش و سرمایه اجتماعی زیتون‌کاران
S2	۰/۴۴۱	۳	۰/۱۴۷	۳/۷۰۴	ارزش افزوده بالای زیتون نسبت به سایر محصولات باغی منطقه
S3	۰/۴۳۵	۳	۰/۱۴۵	۳/۶۶۸	توان اشتغال‌زایی
	۲/۰۵۲	-	۰/۵۸۶	۱۴/۷۸۴	جمع نقاط قوت
W3	۰/۲۷۶	۲	۰/۱۳۸	۳/۴۶۵	مشکلات حمل و نقل در منطقه مورد مطالعه
W2	۰/۲۷۰	۲	۰/۱۳۵	۳/۳۸۶	نبود سرمایه و تجهیزات لازم در فرآیند تولید و فرآوری زیتون
W1	۰/۱۴۱	۱	۰/۱۴۱	۳/۵۴۵	مشکلات مدیریتی زیتون‌کاران
	۰/۶۸۷	-	۰/۴۱۴	۱۰/۳۹۶	جمع نقاط ضعف
-	۲/۷۴	-	۱/۰۰	۲۵/۱۸	مجموع نقاط قوت و ضعف

* میانگین از ۵ منبع: یافته‌های پژوهش

** ۱- ضعف اساسی- ۲- ضعف کم- ۳- قوت معمولی- ۴- قوت بالا

بر اساس ارزیابی محیط درونی در جدول ۵، مهم‌ترین نقاط قوت جهت توسعه کارگاه‌های فراوری زیتون عبارتند از: "شرایط محیطی و جغرافیایی مناسب منطقه جهت توسعه زیتون و فرآورده‌های آن" و "سطح بالای دانش و سرمایه اجتماعی زیتون‌کاران" به ترتیب با امتیاز کل ۰/۵۹۲ و ۰/۵۸۴. همچنین مهم‌ترین ضعف‌های پیش روی توسعه کارگاه‌های فراوری زیتون شامل "مشکلات حمل و نقل در منطقه مورد مطالعه" با امتیاز کل ۰/۲۷۶ و "نبود سرمایه و تجهیزات لازم در فرآیند تولید و فرآوری زیتون" با امتیاز کل ۰/۲۷۰ بودند.

ج) ارزیابی عوامل بیرونی (EFE): در ابتدا اهمیت نسبی گویه‌های فرصت و تهدید محاسبه شد، سپس امتیاز ۴ برای فرصت‌های استثنایی و ۳ برای فرصت‌های معمولی و در تهدیدها، امتیاز ۱ برای تهدید جدی و ۲ برای تهدید کم در نظر گرفته شد. سپس امتیاز نهایی هر طبقه و امتیاز نهایی بدست آمد. با توجه به اینکه امتیاز نهایی عوامل خارجی مقدار ۲/۵۲ بدست آمد که بزرگتر از ۲/۵۰ می‌باشد، در نتیجه فرصت‌ها بر تهدیدها پیشی گرفته‌اند.

یافته‌های مندرج در ماتریس ارزیابی عوامل بیرونی جدول ۶، گویای آن است که "سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی" با امتیاز کل ۰/۶۵۶ و "توسعه فناوری و سرمایه‌گذاری در منطقه مورد مطالعه" با امتیاز کل ۰/۴۸۰ بیشترین امتیاز کل را به خود اختصاص دادند. همچنین بر اساس یافته‌های این جدول، مواردی نظیر "ضعف قانونگذاری و سیاستگذاری" با امتیاز کل ۰/۲۸۶ و "مشکلات مرتبط با بازار" با امتیاز ۰/۲۷۷ با امتیاز کل ۰/۱۲۵ مهم‌ترین نقاط تهدید توسعه کارگاه‌های فراوری زیتون بودند. با توجه به اینکه مجموع عوامل درونی و بیرونی هر دو بزرگتر از ۲/۵۰ بودند، در نتیجه، استراتژی‌های مورد استفاده از نوع تهاجمی (SO) می‌باشد (شکل ۱).

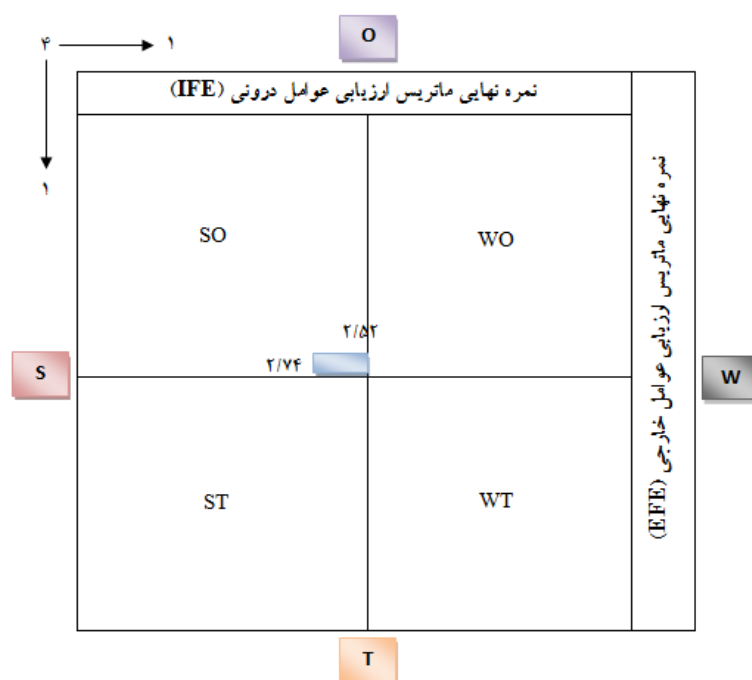
با استناد به ماتریس مذکور، راهبرد تهاجمی (SO) برای توسعه کارگاه‌های فراوری زیتون، نسبت به سایر الگوهای راهبردی از اولویت بالاتری برخوردار است. این بدان معناست که توسعه کارگاه‌های فراوری زیتون در منطقه ریجاب با فرصت‌ها و نقاط قوت متعددی روبرو است که بایستی بر اساس این شرایط، راهبردهای مناسب ارائه شود.

جدول ۶- ارزیابی و اولویت‌بندی عوامل بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها) توسعه کارگاه‌های فراوری زیتون

اولویت	امتیاز نهایی	رتبه *(۴-۱)**	اهمیت نسبی*	میانگین اهمیت	فرصت‌ها و تهدیدها
O1	۰/۶۵۶	۴	۰/۱۶۴	۴/۰۹۹	سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی
O2	۰/۴۸۰	۳	۰/۱۶۰	۴/۰۰۸	توسعه فناوری و سرمایه‌گذاری در منطقه مورد مطالعه
O3	۰/۴۷۱	۳	۰/۱۵۷	۳/۹۳۲	ترویج و آموزش اثربخش توسط سازمان جهاد کشاورزی
	۱/۶۰۷	-	۰/۴۸۱	۱۲/۰۳۸	مجموع نقاط فرصت
T4	۰/۲۸۶	۲	۰/۱۴۳	۳/۵۶۸	ضعف قانونگذاری و سیاستگذاری
T1	۰/۲۷۷	۲	۰/۱۳۹	۳/۴۷۰	مشکلات مرتبط با بازار
T3	۰/۲۲۴	۲	۰/۱۱۲	۲/۸۰۷	مشکلات مالی و اعتباری
T2	۰/۱۲۵	۱	۰/۱۲۵	۳/۱۳۶	تغییرات اقلیمی
-	۰/۹۱۲	-	۰/۵۱۹	۱۲/۹۸۱	مجموع نقاط تهدید
	۲/۵۲		۱/۰۰	۲۵/۰۱۹	مجموع نقاط تهدید و فرصت

* میانگین از ۵ منبع: یافته‌های پژوهش

** ۱- تهدید جدی ۲- تهدید کم ۳- فرصت معمولی ۴- فرصت استثنایی

شکل ۱- وضعیت استقرارپذیری راهبرد توسعه کارگاه‌های فراوری زیتون منطقه ریجاب

صورتی که پاسخ مثبت باشد، در یک طبقه‌بندی، بین عدم جذابیت تا بسیار جذاب، از امتیاز ۱ تا ۴ به آن تعلق قرار می‌گیرد. در مرحله بعد، جمع امتیازهای جذابیت را به دست آورده، اینکار با ضرب امتیاز هر عامل در امتیاز جذابیت در هر ردیف حاصل می‌شود و نشان‌دهنده جذابیت نسبی آن استراتژی است. در ادامه بر اساس استراتژی تهاجمی که در اولویت اول قرار دارد، با استفاده از ماتریس برنامه‌ریزی استراتژی کمی (QSPM) به اولویت‌بندی استراتژی‌های گروه تهاجمی پرداخته می‌شود (جدول ۸).

د) راهبردهای توسعه کارگاه‌های فراوری زیتون در منطقه ریجاب: ماتریس IE نشان داد که راهبردهای تهاجمی در اولویت اول قرار دارد، اکنون در جدول ۷ راهبردهای گروه تهاجمی به همراه سایر راهبردها در سه گروه دیگر WO، ST و WT ارائه شده است. و) اولویت‌بندی راهبردهای تهاجمی برای توسعه کارگاه‌های فراوری زیتون در منطقه ریجاب: در این مرحله امتیازهای جذابیت SA تعیین شدند که نشان‌دهنده جذابیت نسبی هر استراتژی است. امتیاز جذابیت با در نظر گرفتن همزمان عوامل بحرانی و موفقیت و طرح این سؤال حاصل می‌شود که «آیا این عامل در انتخاب استراتژی مذکور اثر می‌گذارد؟». در

جدول ۷- تدوین ماتریس SWOT برای راهبردهای توسعه کارگاه‌های فراوری زیتون

گروه	راهبردها	نقاط قوت / ضعف	نقاط فرصت / تهدید
راهبردهای تهاجمی - توسعه‌ای (SO)	SO1: کارآمد کردن سیاست‌های تشویقی و حمایتی بخش کشاورزی به منظور بالا بردن توان اشتغال‌زایی منطقه	S3	O1
	SO2: سرمایه‌گذاری در تحقیقات و توسعه فناوری به منظور افزایش ارزش افزوده و تنوع در محصولات فراوری زیتون	S2	O2
	SO3: توسعه برنامه‌های ترویجی و آموزشی توسط سازمان جهاد کشاورزی برای ارتقای سطح آگاهی و سرمایه اجتماعی (افزایش دانش روز و مهارت-های تخصصی زیتون‌کاران)	S4	O3
	SO4: اتخاذ تدابیر و سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی در منطقه مورد مطالعه با توجه به شرایط جغرافیایی مناسب آن	S1	O1
راهبردهای محافظه کارانه یا تقویتی (WO)	WO1: اجرای سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی جهت تسهیل دریافت تسهیلات مالی برای تجهیزات و سرمایه‌گذاری	W2	O1
	WO2: تقویت برنامه‌های آموزشی و توانمندسازی به منظور حل مشکلات مدیریتی زیتون‌کاران و افزایش سطح دانش آنها	W1	O3
راهبردهای تنوع (ST)	ST1: ایجاد تنوع در محصولات فرآورده‌های زیتون به منظور جلب توجه بازار و مقابله با مشکلات مرتبط با بازار	S1	T1
راهبردهای تدافعی یا بقاء (WT)	WT1: انجام تحقیقات به منظور برنامه‌ریزی مناسب جهت شناسایی ارقام سازگار زیتون با تغییرات اقلیمی و ایجاد استراتژی‌های پیشگیرانه	W1	T2
	WT2: بهبود سیستم حمل و نقل در منطقه مورد مطالعه به منظور کاهش هزینه‌ها	W3	T3

منبع: یافته‌های پژوهش (۱۴۰۲)

جدول ۸- اولویت‌بندی راهبردهای تهاجمی برای توسعه کارگاه‌های فراوری زیتون در منطقه ریجاب

استراتژی‌های گروه تهاجمی - توسعه‌ای (SO)									
استراتژی اول (SO1)		استراتژی دوم (SO2)		استراتژی سوم (SO3)		استراتژی چهارم (SO4)			
وزن	عوامل تعیین کننده موفقیت	بازار (TAS)	بازار (AS)	بازار (AS)	بازار (AS)	بازار (AS)	بازار (AS)	وزن	عوامل تعیین کننده موفقیت
۰/۱۴۸	S1							۴	۰/۵۹۲
۰/۱۴۶	S2		۳	۰/۴۳۸					
۰/۱۴۷	S3	۳	۰/۴۴۱						
۰/۱۴۵	S4				۴	۰/۵۸۰			
۰/۱۶۴	O1	۴	۰/۶۵۶				۴	۰/۶۵۶	
۰/۱۶۰	O2			۳	۰/۴۸۰				
۰/۱۵۷	O3				۳	۰/۴۷۱			
۰/۹۸۳	جمع	۱/۰۹۷	۰/۹۱۸	۱/۰۵۱			۱/۲۴۸		

منبع: یافته‌های پژوهش

جذابیت: ۱ = پایین‌ترین جذابیت، ۴ = بالاترین جذابیت

استراتژی "توسعه برنامه‌های ترویجی و آموزشی توسط سازمان جهاد کشاورزی برای ارتقای سطح آگاهی و سرمایه اجتماعی (افزایش دانش روز و مهارت‌های تخصصی زیتون‌کاران)" با نمره ۱/۰۵۱ جذابیت؛ ۴) استراتژی "سرمایه‌گذاری در تحقیقات و توسعه فناوری به منظور افزایش ارزش افزوده و تنوع در محصولات فرآوری زیتون" با نمره ۰/۹۱۸ جذابیت.

شرایط محیطی مثبت و از سوی دیگر، پُر فروش بودن زیتون به دلیل وجود زیارتگاه‌های مختلف در منطقه و تنوع محصولات فرآوری زیتون، به عنوان عامل مهمی در توسعه صنعت فرآوری زیتون و ارتقاء اقتصاد منطقه در نظر گرفته می‌شود. در این راستا، محمدی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی نشان دادند که عوامل محیطی نقش تعیین‌کننده در مدیریت ظرفیت‌های صنایع تبدیلی و تکمیلی دارد. ➤ یکی دیگر از نقاط قوت توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه ریجاب شهرستان دالاهو ارزش افزوده بالای زیتون نسبت به سایر محصولات باغی منطقه بود. یافته‌های این بخش با یافته‌های بنی اسدی و همکاران (۱۳۹۸) همسو و سازگار می‌باشد. همان گونه که در شاخص‌های تشکیل دهنده "ارزش افزوده بالای زیتون نسبت به سایر محصولات باغی منطقه" اشاره شد، زیتون به خاطر تنوع فرآورده‌هایی که از آن به دست می‌آید، ارزش اقتصادی بسیار بالایی دارد. از جمله فرآورده‌های مهم زیتون می‌توان به روغن زیتون، زیتون پرورده، و ترشی زیتون اشاره کرد. این تنوع در تولیدات به کشاورزان این امکان را می‌دهد تا با انتخاب بهینه‌ترین فرآورده‌های فرآوری، ارزش افزوده بیشتری به دست آورند و در نتیجه از فروش

نتایج جدول ۸ نشان می‌دهد که اولویت‌بندی استراتژی گروه (SO) به ترتیب زیر است: ۱) استراتژی "تخاذ تدابیر و سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی در منطقه مورد مطالعه با توجه به شرایط جغرافیایی مناسب آن" با نمره ۱/۲۴۸ جذابیت؛ ۲) استراتژی "کارآمد کردن سیاست‌های تشویقی و حمایتی بخش کشاورزی به منظور بالابردن توان اشتغال‌زایی منطقه" با نمره ۱/۰۹۷ جذابیت؛ ۳)

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه حاضر با هدف کلی تحلیل راهبردی توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه ریجاب شهرستان دالاهو با استفاده از تکنیک SWOT انجام شد. بر اساس یافته‌ها، راهبرد تهاجمی (SO) برای توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون، نسبت به سایر الگوهای راهبردی از اولویت بالاتری برخوردار است. لذا در ادامه علاوه بر ارائه راهبرد تهاجمی، اغلب نقاط قوت و فرصت‌ها و البته برخی از نقاط ضعف و تهدیدهایی که دارای امتیاز بالاتری بودند، مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

➤ یکی از نقاط قوت مهم توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه ریجاب، شرایط محیطی و جغرافیایی مناسب منطقه جهت توسعه زیتون و فرآورده‌های آن بود. منطقه ریجاب با داشتن اقلیم مناسب، خاک حاصلخیز و آبیاری قابل اطمینان، محیطی ایده‌آل برای کشت و تولید زیتون فراهم کرده است. علاوه بر این، وقوع بارندگی منظم و دمای مناسب در فصل‌های مختلف سال، به کشاورزان این امکان را می‌دهد تا محصول با کیفیت برداشت کرده و زمینه‌های متنوعی از تولید فرآورده‌های زیتون، از روغن تا زیتون پرورده، را ایجاد کنند (عسکری و همکاران، ۱۳۹۹). این

محصولات خود به بازارهای محلی و بین‌المللی سودمندتر بهره‌مند شوند. با توجه به نیاز روزافزون به محصولات با کیفیت و سالم، زیتون به عنوان یک محصول سالم و خواص غذایی بالا، در بازارهای جهانی با استقبال بسیار خوبی روبرو شده است.

➤ توان اشتغال‌زایی یکی دیگر از نقاط قوت توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه ریجاب شهرستان دالاهو محسوب می‌شود. ادیوپوگانتی و کیومودا^۱ (۲۰۲۱) در پژوهشی نشان دادند که صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در سراسر جهان باعث ایجاد اشتغال پایدار و درآمدزایی می‌شود. این توان اشتغال‌زایی به دلیل فرآوری گسترده زیتون و تولید انواع فرآورده‌های آن، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. ایجاد کارگاه‌های فرآوری زیتون، نیاز به نیروی انسانی متخصص و ماهر در زمینه فرآیندهای فنی، بسته‌بندی، بازاریابی، و حتی حمل و نقل دارد. این کارگاه‌ها با ارتقاء سطح تولید و فرآوری، می‌توانند به طور مستقیم و غیرمستقیم اشتغال زیادی را در منطقه ایجاد کنند. از طرف دیگر، با ایجاد زنجیره تأمین محلی، کشاورزان و تأمین‌کنندگان مواد اولیه نیز از این توسعه بهره‌مند می‌شوند.

➤ مشکلات حمل و نقل در منطقه مورد مطالعه یکی از نقاط ضعف مهم در توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در ریجاب می‌باشد. نتایج تحقیق اقبالی و همکاران (۱۳۹۷) نشان داد عوامل زیرساختی (مشکل بودن حمل و نقل و انتقال مواد اولیه و محصولات، فاصله زیاد شهرستان تا مرکز استان) از مشکلات اصلی گسترش صنایع تبدیلی می‌باشند. حمل و نقل مؤثر و کارآمد محصولات زیتون از مزرعه به کارگاه‌های فرآوری و سپس به بازارهای

مصرف یک جنبه حیاتی در زنجیره تولید و بازار است. ممکن است نقص در شبکه حمل و نقل عمومی، و مسافت طولانی میان مزارع زیتون و کارگاه‌های فرآوری باعث افت قابل ملاحظه‌ای در کیفیت محصولات و همچنین افزایش هزینه‌های حمل و نقل می‌شود. این مساله می‌تواند تأثیرات منفی روی سودآوری تولیدکنندگان فرآورده‌های زیتون داشته باشد.

➤ یکی از فرصت‌های مهم توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه ریجاب، وجود سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی است. نتایج تحقیق اقبالی و همکاران (۱۳۹۷) نشان داد سیاست‌های حمایتی از عوامل اصلی گسترش صنایع تبدیلی می‌باشد. بر اساس شاخص‌های به دست آمده در این بخش می‌توان گفت که داشتن بیمه کشاورزی زیتون، وجود سیاست گسترش صادرات غیرنفتی، تخصیص منابع مالی، تسهیلات اعتباری با شرایط ملایم، تخفیفات مالیاتی و حمایت از تحقیقات و ابتکارات در زمینه فناوری‌های نوین فرآوری زیتون از جمله سیاست‌های حمایتی می‌باشد که می‌تواند زمینه‌ساز تسریع در فرآیند توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون گردد.

➤ فرصت توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه ریجاب شهرستان دالاهو، امکان توسعه فناوری و سرمایه‌گذاری در این منطقه را به عنوان یکی از عناصر کلیدی ترقی در این صنعت معرفی می‌کند. بنی اسدی و همکاران (۱۳۹۸) نشان دادند که توسعه صنایع دارای فرصت‌هایی نظیر ایجاد مشوق‌های مالی برای کارآفرینان روستایی، سرمایه‌گذاری بلند مدت در تحول بخش صنایع تبدیلی و تکمیلی، مدیریت کردن تکنولوژی با فرهنگ بومی، وجود بازارهای جدید برای محصولات جدید، وجود سردخانه‌های مجهز می‌باشد. با توجه به

¹ Edupuganti, M., & Kumuda

از جمله عوامل تاثیر گذار بر مکانیزاسیون کشاورزی باغ‌های زیتون رودبار معرفی نمودند.

یکی از تهدیدات جدی برای توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه ریجاب، ضعف قانونگذاری است. بهاری و همکاران (۱۳۹۷) نشان دادند که صنایع تبدیلی و تکمیلی با مشکلات متعددی از جمله مشکلات مرتبط با قوانین و مقررات روبه رو است. نقص و کاستی‌ها در قوانین مرتبط با تولید، فرآوری، و بازاریابی محصولات زیتون می‌تواند موانع مهمی برای توسعه این صنعت در این منطقه ایجاد کند. عدم وضوح در قوانین مربوط به تولید و فرآوری زیتون و عدم ایجاد تنظیمات مناسب برای تشویق به فعالیت‌های صنعتی می‌تواند باعث کاهش انگیزه سرمایه‌گذاران و تولیدکنندگان در این زمینه شود.

بر اساس یافته‌ها، راهبرد تهاجمی (SO) برای توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون، نسبت به سایر الگوهای راهبردی از اولویت بالاتری برخوردار است. در این راستا ۴ راهبرد به منظور دستیابی به راهبرد تهاجمی ارائه گردید که مهم‌ترین آن "اتخاذ سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی در منطقه مورد مطالعه" می‌باشد. این راهبرد شامل ارائه تسهیلات مالی و اعتباری مناسب، حمایت از تحقیقات و توسعه فناوری در زمینه فرآوری زیتون، و ارائه دوره‌های آموزشی متناسب با نیازهای محلی است. همچنین، ایجاد سیاست‌های تشویقی به منظور ارتقاء کیفیت محصولات می‌تواند به بهبود عملکرد و سودآوری کشاورزان و صنعت زیتون در این منطقه کمک نماید. این راهبرد نه تنها به ارتقاء تولید و فرآوری زیتون کمک می‌کند بلکه به افزایش اشتغال و توسعه پایدار اقتصاد منطقه نیز سهم مهمی دارد. در ادامه به ارائه پیشنهادها بر اساس سایر راهبردهای تهاجمی پرداخته شده است.

پیشرفت‌های فناورانه در زمینه فرآوری زیتون، امکان افزایش بهره‌وری و بهبود کیفیت محصولات وجود دارد. سرمایه‌گذاری در این زمینه می‌تواند به تأمین تجهیزات مدرن و فناوری‌های نوین کمک کرده و زمینه را برای توسعه فرآوری زیتون با کیفیت و بازده اقتصادی گسترده کند. علاوه بر این، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های حمل و نقل، انبارها، و توسعه شبکه بازاریابی نیز می‌تواند به ارتقاء جایگاه منطقه کمک کرده و به توسعه پایدار و افزایش درآمد اقتصادی منطقه منجر شود. محمدی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی نشان دادند که توسعه فناوری و عوامل اقتصادی نقش تعیین‌کننده و اهمیت زیادی در مدیریت ظرفیت‌های صنایع تبدیلی و تکمیلی داشته است.

یکی از فرصت‌های بسیار مهم برای توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه ریجاب شهرستان دالاهو، ترویج و آموزش اثربخش توسط سازمان جهاد کشاورزی است. این سازمان با ارائه دوره‌های آموزشی، کارگاه‌های عملی، و انتقال بهترین شیوه‌ها و تکنولوژی‌های مدرن در فرآوری زیتون، می‌تواند به طور مستقیم به ارتقاء مهارت‌های زیتون‌کاران و مدیران کارگاه‌ها کمک کرده و فرآیند توسعه این صنعت را تسریع بخشد. همچنین، ترویج سازمان جهاد کشاورزی می‌تواند به تقویت ارتباطات بین فعالان این حوزه، ارائه مشاوره تخصصی، و افزایش اطلاعات مردم در زمینه توسعه فرآوری زیتون کمک کرده و در نهایت به بهبود کارایی و توانمندی کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه کمک نماید. عسکری و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی عوامل آموزشی-ترویجی (بهره‌مندی از اطلاعات کارشناسان، دریافت اطلاعات از دوستان و آشنایان، مشارکت در برنامه‌های آموزشی و ترویجی داخل روستا)، را

در زمینه‌های استخراج روغن، فرآوری زیتون، و تولید محصولات فرعی مانند زیتون خشک، رب زیتون، یا پودر زیتون منجر شود. تحقیقات بر روی

➤ کارآمد کردن سیاست‌های حمایتی بخش کشاورزی به منظور بالابردن توان اشتغال‌زایی منطقه، یک راهبرد استراتژیک است که می‌تواند به توسعه کارگاه‌های فرآوری زیتون در منطقه افزوده و توسعه اقتصادی را تحقق بخشد. توان اشتغال‌زایی این‌گونه کارگاه‌ها به عنوان یک پویانمایی برای کاهش نرخ بیکاری و افزایش سطح رفاه اقتصادی جامعه محلی مطرح است و به عنوان یک انگیزه مهم برای توسعه پایدار و افزایش مشارکت مردم در فعالیت‌های اقتصادی می‌تواند مؤثر باشد. این راهبرد توسعه‌ای باعث افزایش درآمد و اشتغال در منطقه می‌شود و به توازن تولید و صادرات زیتون کمک می‌کند.

➤ توسعه برنامه‌های آموزشی توسط سازمان جهاد کشاورزی با هدف افزایش سطح دانش و مهارت زیتون‌کاران می‌تواند نقش بسیار موثری در بهبود بهره‌وری و کیفیت تولید در صنعت زیتون داشته باشد. علاوه بر این، زیتون‌کاران با آشنایی به‌روز با مسائل محیطی و تغییرات آب‌وهوایی می‌توانند در مقابل چالش‌های مربوط به اقلیم محل کاشت خود مقاومت بیشتری ایجاد کنند. برنامه‌های آموزشی باید به ایجاد توانمندی در زمینه‌های جدید مانند استفاده از فناوری‌های نوین در فرآوری زیتون، بسته‌بندی مناسب، و بازاریابی محصولات ارتقاء بخشند. این اقدامات سبب ارتقاء سطح دانش و توانمندی زیتون‌کاران در مقابل چالش‌ها و فرصت‌های جدید صنعت زیتون می‌شوند.

➤ سرمایه‌گذاری در تحقیقات و توسعه فناوری (تحقیقات و توسعه) به منظور افزایش ارزش افزوده و تنوع در محصولات فرآوری زیتون، یک استراتژی حیاتی است که می‌تواند به بهبود کارایی، کیفیت، و رقابت‌پذیری صنعت زیتون کمک کند. این سرمایه‌گذاری می‌تواند به گسترش دانش فنی

سرمایه‌گذاری در تحقیقات می‌تواند از طریق توسعه بازارهای صادراتی این محصولات به افزایش درآمد، ایجاد اشتغال، و توسعه پایدار در صنعت زیتون کمک نماید.

ظرفیت کسب و کارهای کشاورزی: مطالعه موردی صنایع تبدیلی کشاورزی استان مازندران. مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی، ۱۱ (۳)، ۴۳-۶۰. سلیمانی تکلیمی، م.، عبدالله‌زاده، غ. ح.، و شریف‌زاده، م. ش. (۱۳۹۸). برنامه‌ریزی رتبه‌بندی توسعه زنجیره عرضه زیتون در شهرستان رودبار، استان گیلان. راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی، ۶ (۱۲)، ۹۸-۱۱۱. شکوهی، ز.، ذوالنوری، س.، و شیخ‌زین‌الدین، آ. (۱۴۰۰). راهبردهای توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی محصولات باغی استان فارس. پژوهش‌های راهبردی در علوم کشاورزی و منابع طبیعی، ۶ (۱)، ۱-۱۶. عسکری، ف.، طهماسبی، ا.، عزیزی، ج.، و یوسفی، ز. (۱۳۹۹). موانع بکارگیری و توسعه مکانیزاسیون در باغ‌های زیتون شهرستان رودبار. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۹ (۳۱)، ۱۶۹-۱۹۰. ماهرو بختیاری، م.، کلاتری، خ.، و براتی، ع. ا. (۱۴۰۰). بررسی مؤلفه‌های توسعه کارگاه‌های فراوری محصولات باغی در شهرستان دورود. جغرافیا و توسعه، ۱۹ (۶۴)، ۱۹۳-۲۱۴.

محمدی یگانه، ب.، و کرمانشاهی، س. (۱۳۹۸). مکان‌یابی صنایع تبدیلی و تکمیلی محصولات کشاورزی جهت دستیابی به توسعه اقتصادی در نواحی روستایی مطالعه موردی: دهستان زرین دشت شهرستان دره شهر. علوم جغرافیایی (جغرافیای کاربردی)، ۱۵ (۳۱)، ۸۹-۱۰۶. محمدی، ع.، رکن‌الدین افتخاری، ع.، و پورطاهری، م. (۱۳۹۹). تحلیل مدیریت ظرفیت‌های صنایع تبدیلی و تکمیلی در مناطق روستایی شهرستان زیرکوه. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۹ (۳۱)، ۹۵-۱۱۲. مرادی قزلی، خ.، آگهی، ح.، زرافشانی، ک.، و پاپ‌زن، ع. (۱۳۹۴). تحلیل کیفی چالش‌های فراوری صنایع

به‌روزترین فناوری‌ها و روش‌های کشاورزی و فرآوری می‌تواند به افزایش بهره‌وری و بهبود عملکرد کارگاه‌ها کمک کرده و محصولات نوین و با کیفیت بالا را ایجاد نماید. علاوه بر این،

منابع

اقبال، ج.، اسدی، ع.، و شعبانعلی فمی، ح. (۱۳۹۷). بررسی مشکلات گسترش صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی در شهرستان فریدن. پژوهش‌های روستایی، ۹ (۳)، ۳۶۰-۳۷۵. بزرگمهر، ع.، نعمتی، ا.، ربانی‌نسب، ح.، یآوری، ا.، قرآنی، م.، و حیدری، م. (۱۳۹۲). راهبردهای توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی باغی استان خراسان شمالی با استفاده از رویکرد تحلیل عوامل استراتژیک (SWOT). اقتصاد و توسعه کشاورزی، ۲۷ (۲)، ۱۱۳-۱۰۳. بنی اسدی، ن.، ثمری، د.، فرج‌الله حسینی، ج.، و امیدی نجف‌آبادی، م. (۱۳۹۸). راهبردهای توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی خرما با رویکرد کارآفرینی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان بم استان کرمان). راهبردهای توسعه روستایی، ۶ (۴)، ۴۴۵-۴۶۲. بهاری، ع.، نوری، س. ه.، تقدیسی، ا.، و کریم‌زاده، ح. (۱۳۹۷). چالش‌های پیش‌روی توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در شهرستان شبستر. جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۱۶ (۱)، ۲۲۳-۲۵۵. حسن‌بگی، ع.، علی‌بیگی، ا. ح.، و اطهری، ز. (۱۳۹۷). مسأله‌شناسی صنایع غذایی تبدیلی روستایی شهرستان کبودرآهنگ در راستای توسعه کارآفرینی. مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی، ۵ (۴)، ۱۰۵-۱۱۶. خدایی استیاری، ح.، راحلی، ح.، کوهستانی، ح.، و شجاعی مزدی، ح. (۱۳۹۷). شناسایی موانع و مشکلات واحدهای صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در روستاهای شهرستان ساری. راهبردهای توسعه روستایی، ۵ (۴)، ۴۵۵-۴۶۷. زاهدیان تنجکی، ر.، مجاوریان، س. م.، و حسینی یکانی، س. ع. (۱۴۰۳). نقش برتری‌های مکانی در به‌کارگیری

- growth: Political economy and settlement analysis. Partnership for African Social & Governance Research, Working Paper, 21.
- O'Reilly, M., & Parker. N. (2013). Unsatisfactory saturation: a critical exploration of the notion of saturated samples sizes in qualitative research. *Qual. Res.*, 13 (2), 190-197.
- Paremoer, T. (2018). Regional value chains: exploring linkages and opportunities in the agro-processing sector across five SADC countries. Paper prepared for UNCTAD Project on "Development policies for sustainable economic growth in South Africa".
- Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for Information*, 22, 63-75.
- Vasilchenko, M. (2021). Methods for supporting the process of diffusion and use of innovations in the agro-based industries. *Periodicals of Engineering and Natural Sciences (PEN)*, 9 (3), 938-957.
- تبدیلی انواع میوه در استان کرمانشاه (کاربرد نرم افزار NVivo). پژوهش‌های روستائی، ۶ (۳)، ۴۸۳-۵۱۴.
- ناصری، ز.، صحنه، ب.، و نجفی کانی، ع. (۱۳۹۸). تحلیلی بر کارکرد بازارهای هفتگی در کیفیت زندگی نواحی روستایی شهرستان گنبد کاووس. روستا و توسعه، ۲۲ (۲)، ۱۰۵-۱۲۳.
- Edupuganti, M., & Kumuda, D. (2021). An economic analysis of agro based industries: a case study of tiny, small and medium scale rice mills in Koppal District, Karnataka. *SEDME (Small Enterprises Development, Management & Extension Journal)*, 48 (3), 227-234.
- Kalwar, S., Sahito, N., Memon, I. A., Hwang, J., Mangi, M. Y., & Lashari, Z. A. (2019). National Planning Strategies for Agro-based Industrial Development in Secondary Cities of Sindh Province, Pakistan. *Sustainability*, 11 (24), 1-16.
- Morse, G. (2015). Data were saturated. *Qual. Health Res*, 25, 587-588.
- Mitullah, W., Kamau, P., & Kivuva, J. M. (2017). Employment creation in Agriculture and Agro-processing sector in Kenya in the context of inclusive

